

ціоналізуючись, нелегальні міграційні потоки сприяють, з одного боку, утвердженню у світі мультикультуризму, а з іншого – є соціальною базою окремої частини злочинності, в тому числі й з міжнародним корінням [8, с. 255].

Детермінованість соціальними факторами перетворює злочинність у соціальне явище, трансформації якого обумовлені процесами, що відбуваються в соціумі. Відповідно, феномен злочинності не може розглядатися поза загальним контекстом вивчення соціальних трансформацій у сучасному світі, оскільки тенденції існування і зміни сучасної злочинності мають глобальну природу.

Ми можемо відзначити, що в сучасному світі злочинність і злочин як такий істотно трансформувалися та розвинулися. Такий висновок дозволяє нам зробити хоча б той факт, що злочинність набуває транснаціональні масштаби, підвищуючи свою організованість і тісно зрощується з бізнесом та управлінською системою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вербенський М.Г. Транснаціональна злочинність: Монографія / М.Г. Вербенський. – Дніпропетровськ: Ліра ЛТД, 2009. – 356 с.
2. Фролова О.Г. Злочинність і система кримінальних покарань (соціальні, правові та кримінологічні проблеми й шляхи їх вирішення за допомогою логікоматематичних методів): Навчальний посібник / О.Г. Фролова. – К. : АртЕк, 1997. – 208 с.
3. Даньшин И.Н. Общетеоретические проблемы криминологии: монография / И.Н. Даньшин. – Х. : Прапор, 2005. – 224 с.
4. Литвинов О.М. Сучасні проблеми управління профілактикою злочинів в Україні: Монографія / О.М. Литвинов. – Херсон : ОЛДІ-плюс, 2003. – 312 с.
5. Сметаніна Н. Злочинність та її прояви: питання класифікації / Н. Сметаніна // Публічне право. – 2013. – № 2(10). – С. 151–157.
6. Панов М.І. Вітальне слово // Теоретичні та практичні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні: матер. V міжвуз. наук. студ. конф. з криминології (Харків, 27 листопада 2006 р.). – Х. : НЮАУ, 2006. – С. 3.
7. Нікітін Ю.В. Протидія злочинності в системі забезпечення внутрішньої безпеки українського суспільства: Монографія / Ю.В. Нікітін. – К. : Нац. акад. управ., 2009. – 373 с.
8. Назаренко Д.О. Криминологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: Монографія / Д.О. Назаренко. – Х. : Діса плюс, 2013. – 524 с.

Р.І. Шак

Навчально-науковий інститут права, психології та інноваційної освіти
Національного університету «Львівська політехніка»
кафедра цивільного права та процесу
аспірант II року навчання спеціальності 081 Право

ІДЕЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ВЧЕННІ І. КАНТА ТА Е. ЛЕВІНАСА

Незважаючи на значну кількість досліджень, які опосередковано розглядають феномен громадянського суспільства, проблема формування ідеї громадянського суспільства все ще залишається недостатньо розробленою. Поза увагою залишаються висвітлення таких аспектів, як умови формування ідеї громадянського суспільства у сучасному розумінні останнього та виведення єдиної лінії розвитку ідеї громадянського суспільства в межах загального філософсько-правового дискурсу.

Європейська етична традиція, як одна з основ становлення філософського дискурсу, оскільки для останньої право та мораль (суспільне та індивідуальне) часто ототожнюються (тенденція до початку ХХ століття), яка представлена неабиякою кількістю філософів, в даному дослідженні обмежена двома персоналіями, а саме І. Кантом та Е. Левінасом. Вихідною гіпотезою дослідження

є положення, згідно якого дані представники формують ту теоретичну тенденцію, за якої ідея громадянського суспільства набуває етичних параметрів; саме в них громадянське суспільство постає як окрема етична категорія, яка формує західний етичний дискурс. Інакше кажучи, етичний дискурс, який ідейно об'єднує І. Канта та Е. Левінаса, нерозривно пов'язаний із трансформацією уявлення про громадянство в лоні європейської філософської традиції загалом.

З початком Нової Доби та до кінця XVIII ст. громадянське суспільство виступає лише частковим, випадковим об'єктом філософської зацікавленості мислителів, оскільки знаходиться у процесі становлення, і для нього не існує єдиної теоретичної та історико-методологічної бази дослідження. Протягом XVIII століття уявлення про громадянське суспільство оформлюється в окрему категорію, смисл якої полягає у відтворенні усталених, найбільш широких та універсальних зв'язків індивідів у соціумі, внаслідок чого формується специфічний простір соціальних відносин як відносин громадянських, тобто таких, що відзначені певними функціональними характеристиками, які конкретизують суспільні відносини як відносини громадян. Індивіди, стаючи громадянами, виступають носіями соціальних дій, за які несуть відповідальність перед суспільством, позаяк саме ці дії стають подальшими засадами їх наступних дій. Наступним етапом осмислення громадянського суспільства є трансформація його категоріальності на рівень ідеї як загальної історико-логічної засади формування суспільної свідомості. Завершення процесу обґрунтування ідеї громадянського суспільства відбулось у філософії І. Канта [1, с. 67].

Громадянське суспільство обґрунтовується І. Кантом, саме як ідея, з двох причин:

- його філософія була позбавлена традиційного раціоналізму та системності, поєднуючи в собі філософський трансценденталізм, історичну екстраполяцію та етико-практичну спрямованість як складові пізнавального процесу;

- такий характер філософського пізнання повністю узгоджувався зі специфікою громадянського суспільства як об'єкта дослідження [2, с. 32]. Останній визначався Кантом не як абстрактне уявлення про сукупність відчужених моральних настанов, а як реальний простір усього розмаїття проявів свобідного та усвідомленого ставлення людини до навколишнього світу на основі її властивого права. Регулятивом відносин у громадянському суспільстві І. Кант вважав принцип світового громадянства, який полягає у індивідуальному відображенні почуття загальнолюдської відповідальності перед всім світом. Саме цей принцип став умовою неможливості втілення кантівської ідеї громадянського суспільства у реальному житті, оскільки етичний максималізм фактично ставить знак рівності між громадянським суспільством та правовою державою [3, с. 87].

Втім, незважаючи на ідеалістичну спрямованість, запропонований Кантом принцип світового громадянства є світоглядно універсальним, оскільки розглядається водночас як гносеологічна (теоретична) та етична (практична) за своїм характером. Тому кантівська ідея громадянського суспільства з необхідністю трансформувалась у подальших століттях з огляду на відповідну філософську методологію та специфіку філософської проблематики. Однією з загально-філософських закономірностей є те, що кантівський трансценденталізм як засіб обґрунтування ідеї громадянського суспільства став підставою для практичного відтворення цієї ідеї засобами екзистенціалізму. Найбільш послідовно це зробив Е. Левінас, зберігши ідейний характер концепції громадянського суспільства.

Зв'язок між трактуваннями ідеї громадянського суспільства І. Кантом та Е. Левінасом виявляється у запропонованні обома мислителями схожих моделей здійснення соціальної взаємодії:

- громадянське суспільство визначено ідентифікатором моральної зрілості людства;
- предметне коло уявлення про громадянське суспільство стосується не лише етнонаціональних структур, а є ознакою всезагальних особливостей будь-якого суспільства як конгломерату громадян з почуттям відповідальності за себе і державу;
- поняття громадянського суспільства ґрунтується на вірі в можливість безумовного дотримання моральних норм, що є наслідком безумовної та наперед заданої установки поважати Іншого, незалежно від очікуваного ставлення до себе [2, с. 43].

Незважаючи на те, що Кант пропонував симетричну модель взаємовідносин індивідів, в той час як Левінас стояв на позиції асиметричності діалогу між «Я» та «Іншим». Проте обидва мислителя будували

моделі суспільних відносин, спираючись на ідею взаємоповаги, причому повага до Іншого є необхідною початковою умовою, незалежно від очікування суб'єктом від Іншого відповідної поваги.

Між дослідними позиціями І. Канта та Е. Левінаса існують також істотні розбіжності, зумовлені не лише об'єктивно-часовими критеріями, а й неспівпаданням їх розуміння мети обґрунтування ідеї громадянського суспільства. Кант не визначав чітких меж, яких може досягнути людство у своєму розвитку, оскільки стверджував, що громадянсько-етичний стан є найкращим із тих, що можливо помислити. На відміну від Канта, Левінас не наділяв людство апріорною здатністю до досягнення досконалого стану (втілення своєї найкращої природи), аргументуючи діалог як спосіб самовдосконалення та саморозвитку, постійну спробу зрозуміти та осягнути світ іншого, оскільки там, де починається остаточне утвердження, чим для суб'єкта є інший, відбувається утвердження бажань та прагнень іншого (які насправді не можуть бути пізнаними). Це сприяє утвердженню у суспільстві стану тотальності, що суперечить нескінченності, а, отже, і принципам громадянського суспільства. Віра у нескінченний прогрес людства відображається в ідеї постійного діалогу Левінаса [4, с. 53].

Ідеї громадянського суспільства І. Канта і Е. Левінаса являють собою певний світоглядний орієнтир для суспільства, – у трансценденталістському варіанті у Канта, що пояснюється впливом просвітницької філософії, та у екзистенційному варіанті у Левінаса.

Основними настановами громадянського суспільства є:

- суб'єкт суб'єктна модель суспільних відносин: взаємини між громадянами завжди вимагають від суб'єкта розглядати Іншого як ціль, а не засіб, ставлячись до нього як до обличчя та визнаючи його право на свободу як вихідну засаду;
- неприпустимість насилля над Іншим, яке передбачає нав'язування йому власних стандартів громадянського суспільства;
- проєкція міжособистісних суб'єкт-суб'єктних стосунків на суспільні відносини [5, с. 180].

Сучасне глобалізоване суспільство з його перспективами загальносвітової економічної спеціалізації та швидкою втратою здобутків демократії лише частково відповідає критеріям, запропонованим І.Кантом та Е.Левіасом. Тому ідея громадянського суспільства останніми десятиріччями використовується досить локально, зокрема як загально-філософська засада теорії транснаціонального громадянського суспільства. Підвищення ролі засобів тотального контролю, затвердження принципів прозорості та підзвітності йдуть врозрід з сутністю ідеї громадянського суспільства, оскільки ставлять під запитання доцільність існування сфери приватного життя, нехтуючи нею заради всесвітньої безпеки та стабільності. Подібні заходи розглядалися б Кантом і Левінасом як зайвий зовнішній контроль за дотриманням моральних та правових норм.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дутчак В. В. Рефлексія метафізики держави І.Канта (історико-філософський аспект): дис... канд. філос. наук: 09.00.05; Національна металургійна академія України. Д., 2005. 184 с.
2. Зінченко В. В. Громадянське суспільство: шляхи, форми та перспективи (соціально-філософські ідеї і політико-правові тенденції сучасності). К.:КАРПУК, 2007. 468 с.
3. Кант И. Идея всеобщей истории во всемирно-гражданском плане. Собр. соч. на нем. и рус. яз. Т. 1: Трактаты и статьи. М.: Ками, 1994. С. 79–123.
4. Левінас Е. Етика і Безконечність: діалоги з Філіппом Немо. К.: Port-Royal, 2001. 140 с.
5. Левинас Э. Забота о добре. *Путь к другому*. СПб.: Из-во Санкт-Петербургского уни-та, 2006. С. 177–181.